

منظر شهری قلمروی ایستگاه‌های مترو

بررسی نمونه‌های موردی ایستگاه امام خمینی و دروازه دولت



آرش زاهدان
کارشناس ارشد
معماری

AZAHEDAN@YAHOO.COM

تحلیل منظر شهری اطراف ایستگاه‌های متروی تهران
مشاهدات عینی افراد در محیط‌های شهری، بخشی از تصورات ذهنی آنها نسبت به شهر را تشکیل می‌دهد. این مشاهدات شامل عناصری از قبیل بدنه‌ها، جداره‌ها، پوشش گیاهی، کفسازی، عناصر الحاقی فضا و عناصر متحرک موجود در آن است. این عناصر، ویژگی‌های بصری و تأثیر آنها در ذهن، می‌تواند به صورت اجزایی از یک کل مورد بررسی قرار گیرد. برای بررسی این اجزا لازم است تا فضای قابل ادراک ناظر در محیط را مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. در ادامه برخی ویژگی‌های اجزای کالبدی محیط (کف و بدنه) نظیر شکل، رنگ و ... در دو نمونه ایستگاه میدان امام خمینی و دروازه دولت بررسی می‌شود.

نسبت رنگ سطوح ساختمانی

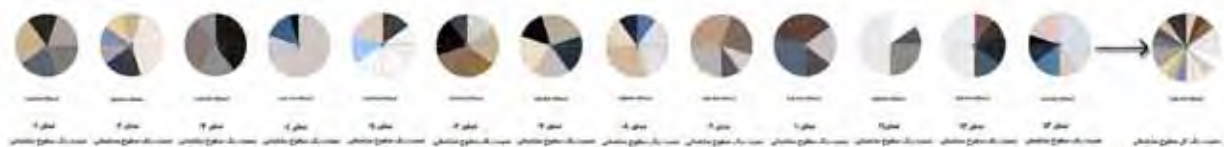
رنگ و سطوح ساختمانی در بدنه‌های شهری یکی از عوامل تأثیرگذار در وحدت فضایی است. دو بدنه قابل ادراک یک مسیر دید از میدان امام خمینی و رنگ‌های موجود در آن در تصویر ۱ آمده است.
از نمودار نهایی نسبت سطوح رنگ بدنه‌های ساختمانی این میدان و تحلیل مجرد آن مشخص می‌شود که رنگ‌های به کار رفته در بدنه‌های این میدان تنوع بسیار زیادی دارند که به اغتشاش فضا و سردرگمی افراد منجر شده است. همچنین انتخاب این رنگ‌ها نیز بر قاعده خاصی استوار نبوده، به صورت اتفاقی است و مستقل از ارتباط آن با بدنه و مکان آن به وجود آمده است.

ایستگاه‌های مترو به‌عنوان نقاط اتصال دو دنیای متفاوت (یافت شهری و شبکه زیرزمینی مترو)، نقش مهمی در منظر شهر ایفا می‌کند. این ایستگاه‌ها نواحی اطراف خود را از جنبه‌های کالبدی- عملکردی، حمل‌ونقل، مسایل اقتصادی و اجتماعی تحت تأثیر قرار می‌دهد. با این وجود به منظر شهری این نواحی که از عوامل مؤثر و تأثیرگذار در خوانایی شهر است، توجه کمتری شده است. این نقاط شاخص عملکردی، با تغییرات هدفمند در نواحی اطراف خود می‌تواند علاوه بر ارتقای کیفی فضاهای شهری، در شکل‌گیری فضاهای با هویت به عنوان الگوی عملی ساماندهی منظر، ایفای نقش نماید. در این راستا نحوه مطالعه و تجزیه و تحلیل منظر شهر با هدف دستیابی به اقدامات و ضوابط عملی، تعیین‌کننده است تا با در نظر گرفتن وضع موجود و تحلیل عناصر محیطی بتوان به ضوابط، مقررات و راهکارهایی برای بهبود منظر شهر دست یافت.
متن حاضر با تکیه بر مطالعه انجام یافته در «پژوهشکده نظر» تحت عنوان «طرح پژوهشی تدوین راهبردهای ساماندهی نواحی اطراف ایستگاه‌های مترو» تلاش دارد تا با کمی‌نمودن عناصر شکل‌دهنده منظر شهری، الگویی به دور از تحلیل‌های سلیقه‌ای ارائه کند.

واژگان کلیدی: برج، منظر شهری، معنا، نشانه.



۱: تحلیل نسبت رنگ سطوح ساختمانی در میدان امام خمینی، مأخذ: پژوهشکده نظر.



بازشوی بدنه‌ها

بازشوها از نظر پر و خالی بودن سطوح بدنه‌ها و نظمی که در آن ایجاد می‌کنند، قابل بررسی است. برای تحلیل بازشوها نیز از نمودارهای مشابه تحلیل رنگ سطوح ساختمانی استفاده شده است. پس از تهیه این نمودار برای ۷ بدنه ایستگاه دروازه دولت، به نمودار نهایی در تصویر ۳ دست یافتیم.

از این بررسی مشخص شد که مکان جاگیری بازشوها نسبت به هم در برخی بدنه‌ها بسیار بی‌نظم و مغشوش است. همچنین تنوع سطوح بازشوها در برخی از بدنه‌ها بسیار زیاد و در برخی دیگر فاقد آن است که این خود باعث نوعی ناهماهنگی شده است. از طرف دیگر شکل بازشوها نیز در برخی از بدنه‌ها بسیار متنوع بوده و در مجموع نسبت سطح بازشوها به بدنه این فضای شهری متناسب نیست.

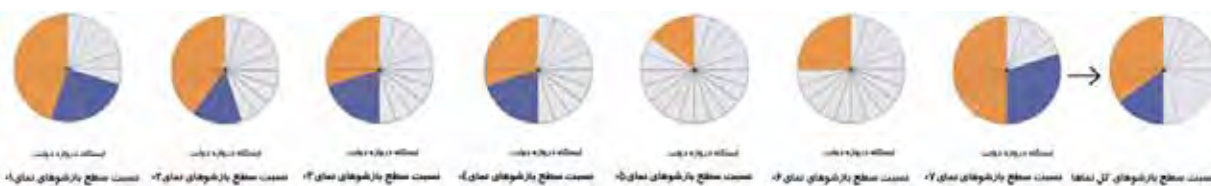
خط آسمان

اگرچه از متداول‌ترین روش‌ها برای تحلیل نماهای شهری، بررسی خط آسمان است که تصویری از نما را ارائه می‌دهد؛ اما معیاری برای سنجش و مقایسه نماها از این نظر در دست نیست. در این پژوهش سعی شده تا روشی کمی برای مقایسه ارائه شود. در تصویر ۲ خط آسمان بدنه دو ایستگاه میدان امام خمینی و دروازه دولت مشخص شده است.

با بررسی این جداره‌ها می‌توان دریافت که در برخی بدنه‌ها تعداد نوسان خط آسمان و میزان آنها بسیار زیاد بوده و به شدت باعث اغتشاش فضایی می‌شود. لازم به توضیح است که در محاسبه تعداد نوسان خط آسمان و میزان آن از عوامل مثبتی همچون ریتم، نقاط عطف و لبه‌های پوشش گیاهی صرف‌نظر شده است. عامل ریتم به عنوان یک عامل مثبت در محاسبات در نظر گرفته می‌شود. با این فرض میانگین میزان و تعداد نوسان خط آسمان ایستگاه‌ها در جدول ۱ آمده است.



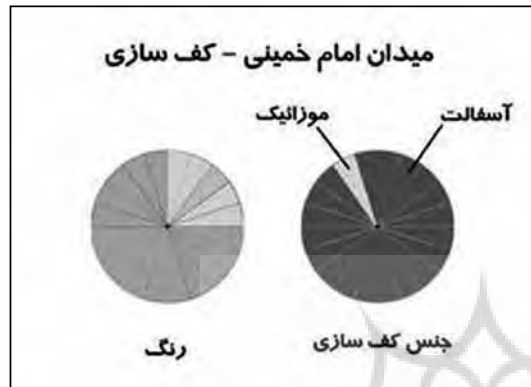
۲: خط آسمان منظر دو ایستگاه نمونه از متروی تهران، مأخذ: پژوهشکده نظر.



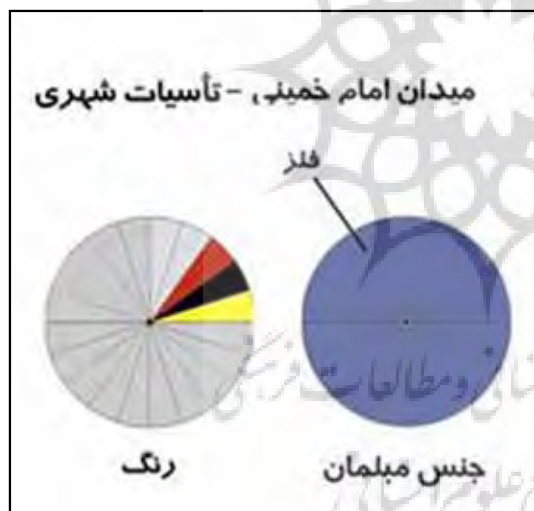
۳: تحلیل بازشوی بدنه‌ها در فضاهای شهری، مأخذ: پژوهشکده نظر.

نوع و تناسب اشکال موجود در بدنه	میدان امام خمینی

۴: گونه‌شناسی شکل بدنه‌های شهری، مأخذ: پژوهشکده نظر.



۵: تحلیل جنس و رنگ کف‌سازی میدان امام خمینی، مأخذ: پژوهشکده نظر.



۶: تحلیل جنس و رنگ مبلمان شهری میدان امام خمینی، مأخذ: پژوهشکده نظر.

ایستگاه‌های مترو به‌عنوان نقاط اتصال دو دنیای متفاوت، با تغییرات هدفمند در نواحی اطراف خود می‌تواند علاوه بر ارتقای کیفی فضاهای شهری، در شکل‌گیری فضاهای با هویت به عنوان الگوی عملی ساماندهی منظر، ایفای نقش نماید.

می‌خورد. همچنین در برخی از جداره‌ها عمق زیاد صفحه بدنه، باعث انفصال و عدم وحدت فضایی شده است. البته عقب‌نشینی بدنه در جداره‌ها اگر به شکل آگاهانه و برای تعریف نقاط عطف و شناسایی فضایی صورت گیرد، می‌تواند از عوامل مثبت در فضاهای شهری باشد.

گونه‌شناسی شکل بدنه‌های شهری

شکل و فرم ساختمان‌ها از جمله عواملی است که می‌تواند در تعریف و هویت فضا ایفای نقش کند. برای تحلیل بدنه‌ها، شکل و فرم‌هایی که در یک نگاه کلی به نماها در ذهن بیننده تأثیر می‌گذارد، برداشت انتزاعی و تناسب این شکل نیز مدنظر است. اشکال مورد استفاده در جداره شهری میدان امام خمینی در جدول گونه‌شناسی اشکال آورده شده است (تصویر ۴).

اکثر این اشکال مستطیل است؛ اما زیادبودن نوع مستطیل‌ها با تناسبات مختلف، بی‌تأثیر در اغتشاش فضایی نیست. از طرفی برخی اشکال خاص در نقاط مناسب باعث تعریف فضایی شده است. از مقایسه این جدول و نماهای مربوطه می‌توان دریافت که هرچه اشکال موجود در بدنه‌ها تنوع کمتری داشته باشد، وحدت شکلی بدنه و در نهایت وحدت فضایی این محوطه بیشتر می‌شود.

کف‌سازی

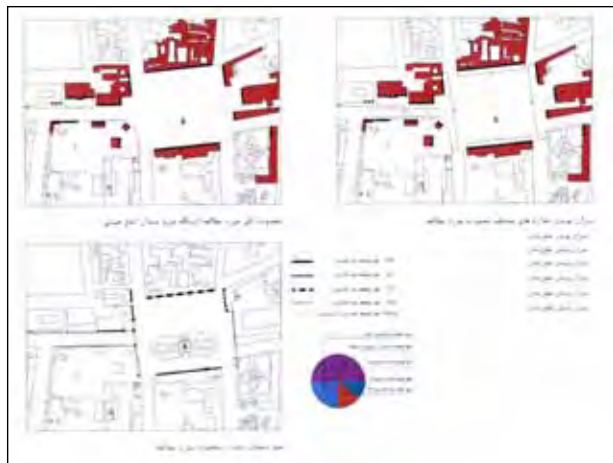
کف‌سازی علاوه بر اهمیتی که در هدایت عابرین در شهر دارد، از نظر کیفیت، رنگ و جنس نیز قابل بررسی است. نتایج بررسی رنگ و جنس کف‌سازی میدان امام خمینی در تصویر ۵ نشان داده شده است. این بررسی حاکی از آن است که کف‌سازی موجود در معابر این فضا کیفیت، جنس و رنگ بسیار نامطلوبی دارد. علاوه بر زیبایی، اندازه و کیفیت کف‌سازی پیاده و سواره، انتظار می‌رود که نقش هدایتی آنها نیز مورد توجه قرار گیرد. اما در برخی فضاها کیفیت بسیار پایین کف‌سازی، فرصت توجه به علائم راهنما را از عابر پیاده می‌گیرد.

مبلمان شهری

در بررسی مبلمان شهری عواملی مانند فرم، شکل، جنس، رنگ، مکان استقرار و نوع عملکرد آن مورد توجه است. در چیدمان مبلمان هر فضای مستقل مانند میدان، خیابان‌ها، پارک‌ها، پارک‌سوارها، از مبلمانی با خصلت ویژه و به طور یکپارچه‌ای استفاده شود تا در وحدت فضایی مکان خللی ایجاد نکند. تنوع بیش از حد این عناصر باعث اغتشاش و ضعف فضاهای شهری می‌شود. این بی‌نظمی و ناهماهنگی در رنگ، جنس، فرم و نوع و مکان این عناصر در نمودار تهیه شده از میدان امام خمینی کاملاً مشهود است (تصویر ۶).

تحلیل جداره‌های فضاهای شهری

میزان نوسان و عمق صفحه بدنه از عوامل تأثیرگذار در میزان مطلوبیت فضا است. چنانچه در نمودار تصویر ۷ ملاحظه می‌شود، در جداره‌هایی از میدان امام خمینی که میزان نوسان آنها زیاد است، آشفته‌گی بصری نیز به چشم



۷: تحلیل جداره‌های فضاهای شهری میدان امام خمینی، مأخذ: پژوهشکده نظر.

جمع‌بندی

با استناد به نمونه‌های مورد مطالعه، ضوابط عمومی زیر از تحلیل منظر شهری نواحی اطراف ایستگاه‌های مترو قابل استخراج است:

۱. وحدت‌بخشی به فضا با یکپارچه‌سازی بدنه‌ها و سطوح (ضمن پرهیز از هم‌شکلی)، وحدت نظام رنگ‌آمیزی و سبک اثاثیه.
۲. زیباسازی فضا با ایجاد محصوریت، توجه به ترکیب‌بندی احجام، اشکال و ایجاد نقاط عطف.
۳. هویت‌بخشی به محیط از طریق طراحی‌های جدید متناسب با عناصر تاریخی قلمرو ایستگاه.
۴. آمیختگی با طبیعت و حفظ چشم‌اندازهای طبیعی، باز و توجه به حضور عناصر طبیعت (آب، خاک، سنگ، گل و گیاه).

منابع

- پژوهشکده نظر (۱۳۸۲) طرح پژوهشی تدوین راهبردهای ساماندهی نواحی اطراف ایستگاه‌های مترو، ج ۲، وزارت مسکن و شهرسازی.
- توسلی، محمود؛ بنیادی، ناصر (۱۳۷۱) طراحی شهری، ج ۱، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- لینچ، کوین (۱۳۷۴) سیمای شهر، ترجمه: منوچهر مزینی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- منصوری، سید امیر (۱۳۷۸) چشم‌اندازهای شهر ایرانی، مجله شهرنگار، شماره بهمن و اسفند.

نمای ورودی ایستگاه میدان امام خمینی، عکس: عاشوری، ۱۳۸۹.

